

Pavel Sitek

K terminologii imigračních otázek ve Francii

Abstract

Following text deals with definitions of key expressions in the field of immigration questions in the French context. The emphasis is put on citizenship, integration of immigrants to the French society and national identity in the French historical context. We try also to divide a perception of this terminology in the eye of the political elites, researches and in the everyday life.

Key words: France, immigration, terminology, citizenship, integration, national identity
Klíčová slova: Francie, imigrace, terminologie, státní občanství, integrace, národní identita

1. ÚVOD

Ve francouzském veřejném prostoru se v různých veřejných diskurzech o imigraci používají každodenně slova, jejichž obsahy a významové hranice jsou dosti nejasné. Tato nejasnost je patrná nejen v promluvách a textech veřejně činných jedinců (například politiků, novinářů, intelektuálů), ale i u některých vědců. V českém společensko-vědním prostředí pak logicky dochází k jejich nepřesnému přejímání. Mezi pojmy, o kterých je zde řeč, lze zařadit například slova imigrant (*l'immigré*), cizinec (*l'étranger*), státní občanství (*la nationalité*), občanství (*la citoyenneté*) nebo národní identita (*l'identité nationale*)

či integrace (*l' intégration*)¹. Je patrné, že jde o pojmy, kterým se v rámci imigračních otázek nelze vyhnout.

V českém společensko-vědním prostředí je imigračním otázkám ve Francii věnováno velice málo prostoru. Pokud už nějaké práce nacházíme, jsou často poznamenány obrazem tohoto fenoménu, který je konstruován ve veřejném prostoru a který podléhá zájmům určitých skupin, které šíří určité diskursy. Tato skutečnost ve velké míře znemožňuje pochopení fenoménu, o kterém je zde řeč, neboť existující vědění je značně poznamenáno rozdílností mezi dominujícím obrazem reality a každodenní empirickou realitou², což se samozřejmě odráží i ve významech jednotlivých pojmů. Z tohoto důvodu je nutné nabídnout určitou reflexi vybraných, velmi často používaných pojmů, a to v historické perspektivě jejich významů a při zhodnocení terénní zkušenosti autora³.

Předkládaný článek z velké většiny nevychází z analýzy primárních zdrojů. Jde spíše o syntézu zhodnocující poznatky různých autorů, které dosud nebyly v českém sociálně-vědním prostředí reflektovány či uceleně uspořádány. To však neznamená, že text nepřináší poznatky založené na práci s prameny „z první ruky“.

Dále je důležité upozornit, že v rámci tohoto textu by jistě bylo velice naivní předpokládat, že je možné podat vyčerpávající přehled všech důležitých pojmů, či nabídnout detailní vhled do problematiky, která je spjata s každým z dále rozebíraných termínů. K ilustraci problematičnosti terminologie tak bylo vybráno pouze několik pojmů a stručně charakterizován kontext jejich vývoje i jejich současného používání. V závislosti na tomto přístupu je text strukturován okolo jednotlivých termínů. Tato struktura může působit neobratně, nicméně pro potřeby cíle tohoto článku, tedy vysvětlit vybrané problematické termíny, se jeví jako vhodná.

1.1. Metodologické zásady - tři problematické body a „sociohistorie“

Při řešení otázek spojených s migrací je nutné brát v úvahu velké množství faktorů ovlivňující tuto problematiku. Jinými slovy: celkový kontext. Jednu ze zásadních domén tohoto kontextu představuje i jazyk, respektive slova, která mohou být předmětem

1) Francouzská podstatná jména budou v tomto textu při jejich prvním použití označena kurzívou a uváděna se členem. Při dalším použití již nikoli. Le je člen označující podstatné jméno mužského rodu, la ženského rodu. Tento rod bude při překladu podstatných jmen zachován. To znamená, že například slovo la nationalité je ženského rodu, a proto bude věta, kde toto slovo bude použito, znít takto: „Nationalité byla nabývána od roku 1889 (...).“

2) Více viz. (SITEK, Pavel 2008a,b)

3) Slovní spojení „terénní zkušenost“ znamená zkušenost autora z různých a různých dlouhých pobytů ve Francii. Ať již byly zaměřeny na studium literatury, realizaci rozhovorů s respondenty či na jiné aktivity.

zkoumání, a zároveň, a snad především, důležitým prostředkem pro popis reality. V tomto případě je nutné rozlišit, zda vědec může poznávat realitu prostřednictvím mateřského jazyka nebo jazyka cizího. Podívejme se nejprve na situaci, kdy se některý z vědců zabývá imigrační problematikou v rámci své vlastní kultury za použití mateřského jazyka. Domnívám se, že v tomto případě je vědec částečně zvýhodněn, neboť by za normálních okolností neměl být vystaven riziku špatného překladu některých výrazů, který by mohl způsobit i následnou mylnou interpretaci. Ve druhém případě, kdy vědec zkoumá imigraci v rámci jiné kultury než té vlastní, zmiňované riziko narůstá, protože je nucen poznávat realitu prostřednictvím cizího jazyka. Tím pádem je vystaven většímu riziku různých omylů, které mohou pozměnit smysl překládaného textu či promluvy. V závislosti na mých zjištěních lze zmiňovaná rizika shrnout do následujících tří bodů.

Za prvé by vědec měl mít na paměti, že podobně znějící slova mohou mít zcela odlišný význam. Jako příklad můžeme uvést skutečnost, že Francie je v širším povědomí, mimo jiné, zapsána také jako zem, kde lidé často vycházejí do ulic a demonstrují. Avšak slovo *la démonstration* je nutné přeložit jako důkaz, ukázka nebo také výklad. Nikoli tedy jako *demonstrace*, ve smyslu určitého protestu. To je nutné přeložit jako *la manifestation*. Pro sloveso demonstrovat, ve smyslu protestovat, je pak nutné použít sloveso *manifester*.

Druhý bod úzce souvisí s bodem prvním a mohl by být nazván „slovníkovou pastí“. V zásadě jde hlavně o nutnost při překladu vždy pečlivě ověřovat, zda jednotlivá přeložená slova, jejichž významy vědec našel ve slovníku, odpovídají celkovému kontextu. Toto hledání ekvivalentů mezi českým a francouzským kontextem je v některých případech náročné. Podle mých zjištění čeští studenti chybují při práci se slovníkem například u slov jako *pošta* ve smyslu instituce či budova, kde se pošta nachází (*la poste*) nebo pošta ve smyslu dopisů (*le courrier*). Nebo dále ve slově *řídít* ve smyslu být řídícím pracovníkem (*diriger*) nebo řídit vůz (*conduire*). Podobných příkladů existuje samozřejmě celá řada. Zmiňované paralely, v závislosti na odlišeném a specifickém historickém vývoji, totiž ani nemusí existovat.

Třetí bod představuje význam či významy slova, které jsou pro rodilého mluvčího zřejmé, avšak cizinec je nemusí vždy znát, rozeznat či vnímat. Pro tento třetí bod můžeme jako příklad uvést slova *nationalité* a *citoyenneté*, která jsou také analyzována v tomto článku.

Vedle výše zmiňovaných tří bodů bude vymezení jednotlivých pojmů dále opřeno především o vědecké závěry francouzského historika Gérarda Noiriel. Ten ve svých publikacích rozvádí koncept takzvané „sociohistorie“ (*la socio-histoire*). Jak už napovídá název, „sociohistorie“ kombinuje základní principy dvou společensko-vědních disciplín: sociologie a historie. Vědecké postupy tohoto společenskovedního proudu jsou postaveny na základech, které utváří některé myšlenky Maxe Webera, Emila Durkheima, nebo dále Marca Blocha, Norberta Eliase či Pierra Bourdieu. (NOIRIEL, Gérard, 2006)

Práce G. Noiriela budou v tomto textu využity především z toho důvodu, že sociohistorie se jeví jako vhodný metodologický nástroj pro stanovení hranic mezi jednotlivými slovy a jejich významy v historické perspektivě. Mezi domény výzkumu sociohistorie Noiriel totiž, mimo jiné, řadí otázky jazyka. Ten hraje důležitou úlohu v sociohistorickém bádání v oblasti výzkumů diskursů a reprezentací v kontextu. Jedním z hlavních cílů je poukázat na proměny významů a užívání vybraných slov v průběhu času. (NOIRIEL, Gérard 1988, 2001, 2006, 2007a,b)

2. VYMEZENÍ POJMŮ

2.1 Kdo je imigrant, cizinec, Francouz, Alžírán a co je to „druhá generace“?

Cizinec nebo imigrant?

a) Historická perspektiva

Dle G. Noiriela význam slov cizinec a imigrant, tak jak je vnímán v současné době, ještě na konci 19. století neexistoval. První „moderní“ úprava slova **cizinec** přišla s Velkou francouzskou revolucí, nicméně definice cizince nebyla po dlouhou dobu přesně stanovena a význam tohoto slova byl dosti nejasný. Do počátku třetí republiky toto slovo označovalo jedince, který přišel odjinud a byl často spojován s prací. (NOIRIEL, Gérard, 1988, s. 71-78) Základní zlom pak pro Noiriela představuje třetí republika (1870-1940), která byla postupně budována na národním základě, čímž docházelo k upřesňování hranice mezi Francouzi a cizinci. V posledních dvou desetiletích 19. století se zároveň ve francouzském veřejném prostoru objevily specificky zabarvené reprezentace migrací vnímané jako problém. Tedy v době, kdy se území Francie plošně rozšířilo nejen národní vědomí, ale také vymezování cizinců vůči tomu, kdo byl považován nebo kdo se považoval za Francouze: „Imigrace se jako „problém“ objevila ve francouzských veřejných diskurzech mezi léty 1880-1900, tedy v době, kdy vstoupil do širšího povědomí rozdíl mezi cizincem a Francouzem.“ (NOIRIEL, Gérard, 2007b: 17) Do současné doby je tak pojem cizinec na právní úrovni protikladem ke slovům národní, francouzský či Francouz. Slovo **imigrant** se ještě kolem roku 1870 ve francouzském veřejném prostoru neobjevovalo. Navíc nebylo ani přítomno v žádném z textů, ať už jde o texty právní či vědecké. Poté, co se slovo imigrant začalo používat, bylo spojováno především s migracemi jedinců, kteří se usídlili na jiném území než tam, kde se narodili. Avšak na rozdíl od pojmu cizinec byl výraz imigrant mimo právní kategorie, neboť byl spojen s intelektuálním prostředím, které se ve druhé polovině 19. století začalo ve Francii institucionalizovat. Do běžného užívání přešlo slovo imigrant především ve druhé polovině 20. století. (NOIRIEL, Gérard, 1988, s. 71-78)

Z řečeného je patrné, že mezi oběma výrazy existoval sémantický i institucionální rozdíl, který se však postupně začal vytrácet, především pak ve druhé polovině 20. století. Na konci 80. let již tento rozdíl téměř neexistoval a docházelo k častému zaměňování obou kategorií, což potvrzují i závěry Benjamina Story a Lindy Amiri. Tito

autoři ve společném textu vyslovili názor, že se význam slova imigrant ve francouzském kontextu velmi těžko hledá a dodávají, že cizinec byl v nedávné době (především od 90. let 20. století) zcela „překřtěn“ na imigranta. (AMIRI, Linda a STORA, Benjamin, 2007, s. 158)

Na tomto místě je nutné položit následující otázku: *Co mělo vliv na splynutí významů obou slov?* G. Noiriel jako zásadní vliv na „zmatení“ významů považuje statistické kategorie užívané při sčítání lidu. Noiriel kritizuje statistické úřady za to, že vytvářejí různé kategorie vylučující jedince odjinud z celkového počtu obyvatel, tedy k vytváření hranice mezi „my a oni“. Navíc, jak podotýká, tyto kategorie mají tendenci často přecházet do každodenního používání. (NOIRIEL, Gérard, 1988: 79)

b) Současné významy

– užívání obou kategorií na úrovni „každodenního“ používání

V tuto chvíli by mělo být patrné, že ve francouzském kontextu několika posledních let mají slova cizinec a imigrant v každodenním používání téměř totožný význam a lze je považovat za synonyma. Připomeňme jen, že v současné době se ve francouzské společnosti slovo imigrant často kryje i s několika dalšími výrazy, jako například muslim, Arab, Alžířan, Francouz maghrebského původu či franko-maghrebinec. A tato slova mají, stejně jako výraz imigrant, taktéž negativní zabarvení, a to především v kontextu přibližně posledních 25 let. (SITEK, Pavel 2006, 2008a,b)

– úroveň administrativně-právní

Na úrovni francouzského práva jsou **cizinci** osoby, které nemají francouzské státní občanství, narodily se v zahraničí rodičům (cizincům) a žijí ve Francii. A dále mladí lidé do 18 let narození ve Francii, jejichž rodiče se narodili v zahraničí. (Definice přistěhovalce: <http://questions-contemporaines.histoire-immigration.fr>)

Podle administrativní definice *le Haut Conseil à l'Intégration* (Vysoká rada pro integraci) je **imigrantem** osoba narozená jako cizinec v zahraničí a bydlící ve Francii. (Definice přistěhovalce: <http://www.hci.gouv.fr>)

V souvislosti s administrativní definicí imigranta vyjadřuje Noiriel názor, že tato byla francouzskému veřejnému prostoru vnucena INEDem (*Institut National d'Études Démographiques*: Národní ústav pro demografický výzkum). Noiriel zároveň míní, že tato definice poukazuje na etnizaci veřejného náhledu na přistěhovalectví, neboť: „*jako hlavní kritérium už není využíváno státní občanství, ale místo narození. Více tedy dominuje původ než právní statut osob (...)*“. (NOIRIEL, Gérard, 2007b, s. 643) Také z těchto důvodů Noiriel nepoužívá slovo *l'immigré* ale *l'immigrant*, které by nemělo odkazovat na celkovou zmatenost způsobenou nevhodným a nepřesným používáním slova *immigré*.

Zatímco se cizinec může stát Francouzem a statut cizince mu je odebrán, imigrant zůstává imigrantem nezávisle na tom, zda získal či nezískal francouzské státní občanství a imigrantem tedy zůstává celý život. Z řečeného je patrné, že na administrativně-

právní úrovni se obě kategorie nemusejí nutně překrývat. (Definice přistěhovalce: <http://www.insee.fr>)

Závěrem k pojmům cizinec a imigrant můžeme konstatovat, že hranice mezi oběma slovy existovala. Avšak postupně, v závislosti na vývoji ve druhé polovině 20. století, se stále obtížněji hledá a v současnosti jde téměř o synonyma. Jisté je, že cizinec je právní kategorie a slovo imigrant bylo „zpopularizováno“ statistickými kategoriemi a později získalo i svou administrativní definici.

V závislosti na předcházejícím krátkém výkladu by tedy pojem cizinec měl být ve vědeckém výkladu věnovaném imigračním otázkám ve Francii používán především jako právní kategorie. Slovo imigrant, či český výraz přistěhovalce, pak v kontextech ostatních.

c) Konkrétní příklady

– „Alžířané“

Aby bylo možné definovat slovo Alžířan, vyjdeme z předcházejícího výkladu. Alžířan je z pohledu francouzského práva cizinec. Pokud opustí svou zem, ať již je důvod jakýkoli a usadí se ve Francii s tím, že zde chce žít, bude na něj ve velkém množství případů nahlíženo jako na přistěhovalce. V rámci administrativních postupů se pak samozřejmě po splnění nutných podmínek může stát Francouzem. Což však zároveň znamená, že také zůstává imigrantem. Jeho děti, které se narodí ve Francii, pak budou mít právo se také stát Francouzi, kteří jsou však často označováni, nebo sami sebe označují prostřednictvím jiných výrazů. Z toho vyplývá, že kategorie Alžířan označuje nově příchozí přistěhovalce, tedy cizince. Pro označení dětí těchto cizinců, by pak dle mého názoru mohlo být využíván emický náhled na realitu, neboť v případě, kdy děti přistěhovalců narozené ve Francii hovoří o sobě, nejčastěji používají kategorie jako Francouz, Francouz alžírského původu nebo také Arab, muslim, Maghrebinec či beur. Pokud ovšem k zařazení podobné kategorie dojde, měla by být řádně vyargumentována. Tedy, že jde o emickou perspektivu.

– pojem „druhá generace“

Pojem „*druhá generace*“ shledávám na základě terénní zkušenosti z francouzského předměstí jako velice problematický. Prvním důvodem je, že se vztahuje především na mladé lidi, kteří dospívali na přelomu 70. a 80. let. Rodiče tzv. „druhé generace“ byli přistěhovalci, nejčastěji ze severní Afriky, kteří přišli do Francie po 2. světové válce. Této „druhé generaci“ se pak také narodily děti, které nabyly francouzské státní občanství, což znamená, že Francouzům se narodili Francouzi. Pro děti „druhé generace“ se však často používá pojem „*třetí generace*“.

Další důvod problematickosti tohoto označení spočívá v tom, že příchody nových přistěhovalců stále pokračují a i těmto nově příchozím se na francouzském území rodí děti. Tedy „nové druhé generace“. Tyto skutečnosti jsou dalším důkazem existujícího

stereotypu, neboť pojem „druhá generace“ je označení pro děti narozené přistěhovalcům, kteří přišli do Francie v poválečném období ze severní Afriky, nejčastěji jako pozvaná pracovní síla. Z toho vyplývá, že pojem „druhá generace“ je dalším slovním spojením, které vytváří hranici mezi „my a oni“. Především „my“ Francouzi a „oni“ přistěhovalci. Na základě těchto skutečností se dle mého názoru tento pojem pro vědecký výklad jeví jako nevhodný.

– Francouz

Pokud tedy cizinec, jak bylo výše uvedeno, je jedinec, který nemá státní občanství, stojí v rámci logiky národního státu pojem Francouz v jeho opozici. Jinak řečeno: kdo není Francouz, je cizinec a naopak. Francouzem je tedy osoba, která má francouzské státní občanství, neboť Francouz je kategorie označující právní statut jedince v rámci francouzského práva. Přesněji toho, kdo disponuje francouzským státním občanstvím. Avšak zde se objevuje zásadní problém. Z předcházejících odstavců je patrné, že Francouzem může být i výše zmiňovaný imigrant. A slovo imigrant je v současné době ve velké většině kontextů synonymem ke slovu cizinec.

Zde je nutné upozornit na skutečnost, že dle mých zjištění z terénních výzkumů realizovaných ve Francii tento význam zcela neodpovídá každodenní realitě. Se slovem Francouz se totiž můžeme setkat na dvou základních úrovních. Na úrovni administrativně-právní, kde je Francouz každý jedinec, který má francouzské státní občanství a disponuje právy a povinnostmi. A za druhé na úrovni subjektivního náhledu na sebe sama a na ty druhé v každodenní žité realitě. Na úrovni subjektivního náhledu na realitu je možné rozlišit další dvě hlavní podskupiny. První je utvářena takzvanými „les Français de souche“. Toto spojení je možné přeložit jako „Francouzi s francouzskými kořeny“. Tedy občané Francouzské republiky, jejichž rodiny žijí na francouzském území po několik generací. Tato skupina je v běžné promluvě přistěhovalci či jejich potomky často nazývána les Cefrans (Francouzi) či Galové (les Gaulois) nebo Bílí (les Blancs). Druhá podskupina je pak tvořena Francouzi, kteří mají francouzské státní občanství, ale sami sebe za Francouze nepovažují. Nebo naopak považují anebo jsou, či nikoli za ně považováni druhými.

2.2 Význam slov *nationalité* a *citoyenneté*

Na začátku vyjděme z konstatování, že *nationalité* a *citoyenneté* jsou dvě různá slova s různými významy. Sémantické hranice obou pojmů lze částečně vydedukovat i z následující citace Gérarda Noiriela, který upozorňuje, že ve francouzském kontextu není možné zaměňovat slova *nationalité* a *citoyenneté*: „[Do francouzštiny] *Není možné překládat (...) citizenship* slovem *citoyenneté* neboť *anglický termín odkazuje na dvě reality, které (...) byly ve francouzském právním kontextu pečlivě rozlišeny na konci 19. století: [tedy] la nationalité a la citoyenneté. Zaměňovat je, znamená nebrat v úvahu zásadní aspekty republikánské definice veřejného prostoru.*“ (NOIRIEL, Gérard, 2001, s. 222)

Je patrné, že ve vztahu překladu v rámci francouzštiny a angličtiny existuje určitá problematičnost, která je ovšem příznačná i pro překlad obou pojmů z francouzštiny do češtiny. Jak tedy chápat francouzské pojmy *la nationalité*, často překládáno jako *národnost*, a *la citoyenneté-občanství*. V závislosti na terénní zkušenost z Francie mohu vedle výše uvedené citace nabídnout další tři zásadní body, které směřují náš výklad k osvětlení obou pojmů:

- prvním bodem je fakt, že chápání obou slov ve francouzském veřejném prostoru ztěžuje celkový kontext jejich vývoje.
- za druhé jsou tato slova ve francouzském veřejném prostoru velmi často užívána společně s historizující argumentací, která odkazuje na hodnoty a tradice Francouzské republiky.
- třetím bodem je jejich četný výskyt ve vědeckých textech věnovaných imigračním otázkám.

a) historická perspektiva

– Vývoj obsahu slova *nationalité* a jeho právního uchopení

V době, kdy bylo slovo *nationalité* zařazeno do francouzského jazyka, nemělo právní ani politický význam. G. Noiriel v jedné ze svých knih postupně ukazuje, že v 19. století se toto slovo používalo především ve významu francouzských hodnot, vlastností, národního charakteru. (NOIRIEL, Gérard, 2001, s. 223-235) Zde bychom mohli použít výraz *la qualité de Français*, který v této době byl téměř synonymem k *nationalité*. To je ostatně patrné i z Noirielova názoru na administrativní uchopení *nationalité*: „*Zdá se, že až od roku 1848 začíná administrativa pravidelně používat výraz nationalité jako synonyma ke qualité de Français. Nejprve pro demonstraci podmínek nutných k tomu, aby se člověk mohl stát voličem, a poté při sčítání lidu roku 1851 k rozlišení mezi Francouzi a cizinci na úrovni statistické.*“ (NOIRIEL, Gérard, 2001, s. 235)

V průběhu červencové monarchie (1830-1848) a druhého císařství (1852-1870) započala *nationalité* mít více politický koncept. Stále však byla především považována za výraz, který „*vyjadřuje soubor charakteristik jedinců náležejících ke stejnému národu, které jsou vysvětlovány odkazem na kolektivní minulost.*“ (NOIRIEL, Gérard, 1994, s. 25) Zásadní úlohu v pojetí *nationalité* pak představuje Jules Michelet⁴. Tento francouzský historik přiblížil „etnickou“ definici *nationalité* s definicí politickou, neboť za její definici považoval pocit sounáležitosti s národem. (NOIRIEL, Gérard, 1994, s. 27) Na konci 19. století, v době třetí republiky (1870-1940), došlo k důležitému obratu, jelikož *nationalité* získala právní význam: započala být pojímána jako právní termín vyjadřující politickou a právní příslušnost určité osoby k obyvatelstvu určitého státu. V tento okamžik nabyla *nationalité* současného významu,

4) Jules Michelet (1798-1874) - významný francouzský historik.

který je z části právně-administrativní a z části etnicko-politický. Tedy z části objektivní a z části subjektivní. Jedno slovo tak slouží pro označení dvou příslušností: příslušnosti k politické obci a příslušnosti k lidu. (NOIRIEL, Gérard, 2001, s. 246) Z toho plyne, že nationalité nabyla také významu **státního občanství**, které bude předmětem následujícího výkladu.

Po představení vývoje významu pojmu nationalité (ve významu národnost) je nutné přiblížit právní vývoj nationalité jako státního občanství a její současný význam. Vyjdeme z toho, že první zákon přímo věnovaný nationalité française se datuje do roku 1889. Tento zákon zásadním způsobem změnil hranici mezi Francouzem a cizincem. (Noiriel 2001: 235) Francouzský politolog, sociolog a právní expert Patrick Weil obhájí názor, že v závislosti na změnách z konce 80. let 19. století označuje nationalité v současnosti „*právní vztah mezi státem a populací, která je s ním spojena*“. (WEIL, Patrick, 2004a, s. 416-417) Je tedy patrné, že dle Weila nationalité definuje vztah, který prostřednictvím práva spojuje stát a jeho obyvatele.

Weil vnímá na základě svých vědeckých závěrů nationalité ve dvou základních úrovních. Za prvé jako právní nástroj pro zajištění populace státu, přičemž rozlišuje čtyři základní způsoby umožňující přenášet nationalité z generace na generaci a získávat státní občanství v závislosti:

- na místě narození (*ius soli*)
- na pokrevním přenesení nationalité (*ius sanguinis*)
- na místě bydliště
- na tzv. „matrimoniálním statutu“, který umožňuje získat nationalité prostřednictvím sňatku

Za druhé, Patrick Weil chápe nationalité jako „politiku“. Její vývoj pak jako první ve francouzském vědeckém prostředí zmapoval v dlouhodobé historické perspektivě. Ve své práci *Qu'est-ce qu'un Français?* (Co znamená být Francouz?, WEIL, Patrick, 2004b) nabídl celistvý náhled na nationalité od „starého režimu“ (*ancien régime*) do současnosti. Weil v této práci vyslovuje názor, že ještě v období starého režimu neexistovala explicitní definice jedinců, které dnes nazýváme Francouzi. Weil dále míní, že hranice mezi cizincem a Francouzi (tedy jedinci, kteří utvářeli populaci francouzského království) se v tomto období jen velmi těžko hledá. Ukazuje však, že v charakteristice „Francouze“ převládalo především *ius soli*, které bylo hlavním kritériem tehdejší příslušnosti ke státu.

V následném vývoji, přesněji od roku 1789 do vzniku republiky ve Vichy, vymezuje Weil v konstrukci politiky nationalité a jejího legislativního uchopení tři základní období:

- *Velká francouzská revoluce až 1889* - v rámci takto vymezeného období Weil uvádí ještě jeden mezník: rok 1804, kdy byl v platnost uveden *Code civil* Napoleona Bonaparteho. Weil takto činí ze zřejmého důvodu: se zavedením *Code civil* totiž začalo

v nabývání nationalité převládat tzv. *ius sanguinis*. Proto Weil tento okamžik považuje za zásadní přelom, neboť se liší od období před rokem 1804, kdy převládalo již zmiňované *ius soli*.⁵

– 1889-1927 – druhé období začíná výše zmiňovaným zákonem z roku 1889, který otevřel cestu ke státnímu občanství potomkům cizinců prostřednictvím znovu zavedeného *ius soli*, a končí rokem 1927, neboť z nationalité se stal především nástroj demografické politiky.

– třetí etapa trvá od roku 1927 do vzniku kolaborantského režimu ve Vichy (1940).

Poslední etapu, kterou Weil nezařazuje do základní periodizace, ale chápe ji jako samostatný celek, vymezuje vznikem a trváním vichistického režimu až do současnosti. Na základě změn zavedených v období pronacistického režimu a dalších pozdějších úprav či vzniku úplně nových formulací až do současnosti, se Weil snaží zachytit další vývoj nationalité a poukázat na její trvajících „křizi“. (WEIL, Patrick, 2004b, s. 11-19)

Francouzská politoložka Catherine Wihtol de Wenden se ve svých závěrech ve velké míře shoduje s Patrickem Weilem. Dle Wihtol de Wenden byla politika francouzského státního občanství bez přestání upravována především změnami v perspektivě *ius soli*. Zároveň však upozorňuje, že francouzské právo státního občanství vyplývá z určité vyváženosti mezi *ius sanguinis* a *ius soli*. Podle de Wenden proběhly nejdůležitější změny ve francouzské politice státního občanství v letech 1851, 1869, 1889, 1927, 1945, 1973 a 1993. Přestože zmiňuje i léta před rokem 1889, považuje tento rok, stejně jako Weil i Noiriél, za zlomový bod. (WIHTOL de WENDEN, 1995a, s. 58-59).

b) současný význam

V současnosti je nationalité chápána především jako právní realita, která spojuje se státem jedince disponující státním občanstvím. Dále vystihuje právně upravené procesy, jak se stát Francouzem, tedy příslušníkem Francouzské republiky. Řečeno přesněji: nationalité upravuje podmínky nabývání státního občanství a je vázána hlavně na Občanský zákoník, na *ius soli* a na *ius sanguinis*.

Komplikovanost slova nationalité spočívá v tom, že obsahuje dvě myšlenky: myšlenku právně kodifikované příslušnosti ke státu a myšlenku pocitu sounáležitosti s národem. Tento druhý význam byl však v kontextu druhé poloviny 20. století zatlačován do pozadí, a tak nationalité v současnosti vystihuje především právní realitu. Pro správný překlad termínu nationalité je v zásadě možné říci následující: pro překlad nationalité jako právního termínu je nutné použít spojení *státní občanství*. Pro překlad termínu nationalité na úrovni druhé je nutné použít slovo *národnost*. Z řečeného by mělo

⁵ Weil tuto komplexní otázku vysvětluje v (WEIL, Patrick, 2004b, s. 37-62)

být patrné, že v závislosti na současných výzkumech imigračních otázek a kontextu, ve kterém se nationalité objevuje, by měla být překládána jako státní občanství.

Citoyenneté

a) historická perspektiva a současný význam

Po tomto stručném přehledu hlavních mezníků v chápání slova nationalité a jeho právního uchopení je důležité vymezit také druhý termín, tedy *citoyenneté*. Na začátku připomeňme, že mezi slovy nationalité a *citoyenneté* existují jasné hranice. K tomuto například Wihtol de Wenden podotýká, že jde o dvě různé myšlenky, a to i přes skutečnost, že často fungovaly společně. (WIHTOL de WENDEN, Catherine, 1995a, s. 45) Francouzská politoložka zastává názor, že francouzskou myšlenku občanství nejlépe vystihuje heslo Francouzské republiky, tedy *Svoboda, Rovnost, Bratrství*. Poukazuje na to, že jde především o základní filozofické principy a hodnoty, které byly odděleny od myšlenky nationalité. (SITEK, Pavel a Catherine, WIHTOL de WENDEN, 17. 10. 2007)

Tímto směrem se ubírají i závěry francouzské socioložky Dominique Schnapperové, která svůj náhled na občanství ve francouzském kontextu rozvádí v knize *Qu'est-ce que la citoyenneté?* (Co je občanství?). V této publikaci socioložka upřesňuje význam termínu občanství, jeho historický vývoj a zároveň hledá jeho základní principy a obecné rysy. Představuje jej jako princip politické legitimacy a jako zdroj sociální soudržnosti. (SCHNAPPER, Dominique, 2000, s. 1-50) Podle Schnapperové je *citoyenneté* „*opozice mezi soukromými specifitami člověka, člena občanské společnosti, a universalismem občana.*“ (SCHNAPPER, Dominique, 2000, s.27) Francouzského občana socioložka chápe jako dědice královského absolutismu, jenž vystavěl přímý vztah mezi králem a jeho poddanými. Podle Schnapperové je francouzský občan „*přímý výraz obecné vůle*“, který „*měl být nezávislý a zůstat v úzkém a přímém vztahu se státem.*“ (SCHNAPPER, Dominique, 2000, s. 44) Historik Gérard Noiriel v tomto smyslu upozorňuje, že *citoyenneté* vymezuje především účast občanů na veřejném životě. (NOIRIEL, Gérard, 2001, s. 245)

Většina francouzských vědců se zároveň ve velké míře shoduje na tom, že instituce spravující *citoyenneté* jsou národní. D. Schnapperová konstatuje, že občanství stále spravuje a garantuje především národní stát. Avšak také obhajuje názor, že občanství nemusí nutně existovat jen na jeho úrovni. Podle ní tento svazek vyplývá z historického vývoje 19. století, a tak „*občanství může v každém případě být rozvíjeno na nadnárodní úrovni.*“ (SCHNAPPER, Dominique, 2000, s. 247)

Závěrem lze říci, že občanství ve francouzském kontextu nejlépe charakterizují principy francouzského republikánského universalismu. *Citoyenneté* je v úzkém vztahu k Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789. Francouzské hodnoty pak definují francouzského občana jako jedince, který je nucen ponechat své kulturní rozdílnosti stranou. Ty jsou vytlačeny do soukromí. Za těchto okolností se může každý takový jedinec aktivně podílet na chodu národního státu, který stále hraje v oblasti občanství velmi

důležitou úlohu. Z předcházejících vět by mělo být patrné, že *citoyenneté* ve francouzském kontextu nevymezuje hranici mezi tím, kdo je Francouz a kdo je cizinec. Tento rozdíl vystihuje slovo *nationalité*. *Citoyenneté* pokrývá vztah jedince k veřejnému prostoru, vymezuje hranici mezi veřejným a soukromým a umožňuje francouzským občanům podílet se na politickém chodu státu. Vše řečené by tak mohlo být shrnuto v následujících třech větách: Občanství, ve francouzské terminologii **citoyenneté**, vystihuje civilní práva a povinnosti jednotlivce pro účast na veřejném životě. **Nationalité**, sémanticky pokrývá nejen kolektivní identitu (národnost), ale především právní postupy, jak se cizinec může stát Francouzem, tedy státní občanství.

Ve francouzském kontextu má *nationalité* v současné době spíše význam toho, čemu se v kontextu českém říká státní občanství. Tím se blíží i významu slova *citoyenneté*-občanství. Z řečeného by mohlo vyplývat, že oba výrazy mohou mít stejný význam, neboť pro oba francouzské výrazy je možné použít pouze jeden český. Tento předpoklad je však mylný. Pokud se totiž podíváme na situaci z bližší perspektivy, je nutně říci, že podobné uvažování by vedlo do „slovníkové pasti“. Na této úrovni musíme totiž brát v úvahu, co každý z těchto dvou výrazů znamená pro rodilé mluvčí.

c) recepce pojmů *nationalité* a *citoyenneté* v českém sociálně-vědním prostředí

Pavel Barša je jednou z uznávaných osobností v českém sociálně-vědním prostředí, která ve svých textech, mimo jiné, rozebírá i některé otázky spojené s imigrační problematikou ve Francii (například francouzské imigrační politiky a otázky integrace). Z těchto důvodů bude pozornost věnována recepci vybraných pojmů v jednom z jeho nedávných děl. Z prací publikovaných v posledních letech bylo vybráno dílo z roku 2005 *Přístěhovalectví a liberální stát*, které sepsal společně s Andreou Baršovou. Ve zmiňovaném díle jsem se soustředil na slova *nationalité* a *citoyenneté*, neboť se domnívám, že splňují tři v úvodu vymezené problematické body (tedy za prvé, podobné znějící slova mohou mít zcela odlišný význam, za druhé takzvanou „slovníkovou past“ a konečně za třetí, že v oblasti imigračních otázek je nutně brát v úvahu význam či významy slova, které rozeznává či vnímá rodilý mluvčí).

Ve zmiňované knize Andrey a Pavla Baršových byl vysloven názor, že: „(...) dvojí role liberálního národního státu se odráží ve dvojí tváři příslušnosti k národu: státní občanství představuje jednak právní status jednotlivce (implikující soubor individuálních práv a povinností) a jednak jeho kolektivní identitu. Anglická i francouzská terminologie mluví samy za sebe – *nationality* či *nationalité* znamenají ve většině kontextů totéž co *citizenship* či *citoyenneté*. (BARŠA, Pavel a Andrea BARŠOVÁ, 2005, s. 25)

Tato citace obsahuje dvě věty. S významem té první lze naprosto souhlasit. Navíc autoři správně přeložili *nationalité* jako státní občanství a nikoli jako národnost. Používají tedy vhodný ekvivalent, který odpovídá celkovému kontextu obou kultur. Jinak řečeno: to, co francouzština označuje ve většině případů *nationalité*, odpovídá v českém kontextu státnímu občanství. Větu druhou je však nutné vystavit určité kritice. Jako vý-

chozí bod pro její rozvedení poslouží následující otázka: *je pravda, že nationalité a citoyenneté znamenají ve většině kontextů totéž?* Předmětem kritiky je tedy formulace, která říká, že *nationalité* znamená ve většině kontextů totéž co *citoyenneté*. V přecházejícím výkladu jsme mohli vidět, že ve francouzském kontextu tato dvě slova mají zcela odlišný význam. Ten je dán jejich vývojem, uchopením francouzským právem a základními hodnotami francouzské kultury. Z toho vyplývá, že Baršovi ve své práci nerespektovali francouzský kontext. Dle mého názoru aplikovali základní české pojetí občanství na pojetí francouzské. Předcházející afirmace se zakládá na uchopení problematiky občanství jiným českým vědcem. V českém sociálně-vědním prostředí se k občanství vyjádřila například Blanka Říchová, která představila tuto koncepci: „*Občanství v širším slova smyslu je pojem, který určuje vztah státu k jeho obyvateli - a naopak, obyvatele ke státu (...). Být občanem státu není (...) pouze vyjádřením příslušnosti ke státu na základě naplnění formálních (většinou právních) předpokladů, které umožňují stát se příslušníkem daného státu, je současně i kvalitou, jejíž obsah je určen mírou naplnění práv a povinností vázících se k občanství (...). Občanství v užším slova smyslu určuje příslušnost obyvatele ke konkrétnímu státnímu celku: občanem se může stát pouze ten člověk-obyvateľ, který splní zákonem stanovené podmínky k nabytí příslušnosti ke státu. Tyto podmínky mohou být obsaženy v právních předpisech nebo určeny rozhodnutím státních orgánů.*“ (ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2002, s. 53-54)

Z tohoto hlediska je nejvíce zajímavá skutečnost, že B. Říchová popisuje občanství v jeho užším a širším významu. Je možné si myslet, že předcházející definice občanství, v jeho širším i užším smyslu slova, vystihuje „český náhled“ na občanství. P. Barša *de facto* tvrdí totéž, avšak tuto myšlenku aplikuje i na občanství ve francouzském kontextu. Ve Francii ale není rozlišováno občanství v jeho širším a užším smyslu, neboť se používají dvě různá slova: *nationalité* a *citoyenneté*. Tím se dostáváme k upřesnění výše rozvedené kritiky. Domnívám se totiž, že zatímco v přecházející definici širší smysl občanství ve velké míře odráží francouzský výraz *citoyenneté*, jeho užší smysl vyjadřuje *nationalité*. Je evidentní, že názory předních francouzských odborníků ukazují, že ve francouzském prostředí je mezi oběma slovy a jejich významy ve vědeckém prostředí i na úrovni práva činěn rozdíl. Dále jsme mohli vidět, že francouzština používá místo užšího a širšího významu dva výrazy.

Ukazuje se tedy, že při překladu francouzského *nationalité* nebo *citoyenneté* do češtiny a respektování českého kontextu pro nalezení vhodného ekvivalentu najdeme slovo (státní) občanství. Poté se může zdát, že obě slova vystihují stejnou myšlenku. Avšak při respektování kontextu francouzského, což se jeví jako daleko důležitější, neboť jde o pochopení imigračních otázek ve Francii, se vynořují důležité rozdíly. Z nich je patrné, že *nationalité* a *citoyenneté* **neznamenají** ve většině kontextů totéž.

2.3 Národ a imigrační otázky

a) Historická perspektiva a francouzské pojetí národa

Obsah slova národ a jeho přesná definice jsou předmětem stále se vyvíjející vědecké diskuse. Otázky národů či nacionalismů jsou ve vědecké literatuře stále nově přeprocovávány

v závislosti na nových podnětech. Podat „objektivní“ definici národa, či sestavit uspokojivou klasifikaci různých typů a koncepcí národů, si za svůj cíl vytyčilo velké množství autorů, mezi jejichž názory existují velké rozdíly. Tato práce se řadí mezi ty, které souhlasí s názorem, že: *„všichni patříme na jedné straně ke „komunitám“, které používají stejný jazyk, bydlí na stejném území, mají nějakou společnou paměť, mají stejné zvyky (...), a na straně druhé patříme ke „komunitám“, které nám zajišťují práva a ukazují nám naše povinnosti, jako občanům(...). Tedy, na jedné straně jde o kultury a na druhé o státy. Národ je z části politický a z části kulturní.“* (TODOROV, Tzvetan, s. 237)

Vzhledem k uvedeným skutečnostem se nebudu tolik věnovat různým názorům, které formovaly náhled na národ a vědění o něm, či k současným diskusím na toto téma. Cílem této části textu není ani podat vyčerpávající výklad dané otázky ani problematizovat zakořeněná východiska a názory. Hlavní pozornost bude totiž soustředěna na vztah mezi koncepcí národa a imigračními otázkami. Důvodem je skutečnost, že dle některých autorů (SCHNAPPER, Dominique 1991) pojetí národa ovlivňuje náhled státu na imigraci a přítomnost přistěhovalců na jeho území či na způsob získávání státního občanství. Tématem následujícího výkladu tak bude hledání odpovědi na následující otázku: *v jakém vztahu je pojetí národa s podmínkami pro nabývání státního občanství?*

Původ francouzského pojetí národa vyplývá z boje proti monarchii a aristokracii. (NOIRIEL, Gérard, 2001, s. 133) Na rozvoji francouzské republikánské koncepcie národa se v průběhu času podíleli intelektuálové, vědci, politici a jiní, kteří své názory a postoje definovali v určitém historickém momentu, který je významně ovlivnil. To na jednu stranu znamená, že se náhled na národ vyvíjel v určitém rámci francouzské intelektuální tradice, ale zároveň podléhal specifickým výzvám dobových kontextů, a tím pádem se v průběhu času měnil. V této souvislosti bychom mohli citovat jména jako například Montesquieu, Rousseau, Sieyès, Michelet, Tocqueville či Renan.

Je známo, že významové obsahy a náhledy, které jsou nesené slovem národ, se v různých státech liší. Tyto rozdílnosti jsou spjaty s dějinným vývojem každého národa. Při snaze klasifikovat tyto rozdílnosti poukazují někteří autoři ve svých textech na základní dichotomii mezi francouzským a německým pojetím národa. V rámci tohoto uchopení pak úvahy často směřují k tomu, že francouzský národ je založen na vůli občanů žít společně a na příslušnosti k politické obci. Ten německý pak stojí na etnických základech - na „lidu“ - a je historicky chápán jako etnická komunita. Tato dvě pojetí jsou často předkládána jako opačná a v současné době tuto opozici někteří stále považují za východisko pro své závěry.

Náhled Gérarda Noiriela na francouzsko-německou dichotomii je naopak značně kritický, neboť ji považuje za ideologický konstrukt. Historik ve svých vědeckých závěrech zdůrazňuje „cílovisť“ francouzsko-německého protikladu s odvoláním na dobový kontext: argumentuje obdobím prusko-francouzské rivality druhé poloviny 19. století, která byla ve Francii násobena fiaskem z let 1870-1871, a podotýká, že v tomto kontextu hráli důležitou úlohu historici, kteří měli roli jakýchsi bojovníků za obranu národa. Z této

perspektivy se pak Noiriel zaměřuje především na Ernsta Renana, na jeho text *Qu'est-ce qu'une nation?* (Co je národ?) a jeho přístup k této problematice, který ovlivnil smýšlení o národě ve francouzském společensko-vědním prostředí na několik desítek let. (NOIRIEL, Gérard, 2001, s. 137-145)

Dominique Schnapper zastává ve své podstatě stejný názor jako Noiriel, ale nahlíží tuto dualitu z trochu jiného úhlu a upozorňuje, že žádný národ není čistě občanský. Tvrdí, že každý národ je z části etnický a z části občanský. Z tohoto důvodu také přistupuje velmi kriticky k výše zmiňované dualitě a opět odkazuje na kontext druhé poloviny 19. století a vysvětluje, že tato opozice je historická a ideologická. Na základě svých závěrů shrnuje celou otázku následujícím způsobem a navrhuje nový přístup při řešení národnostní problematiky: „*Každá organizovaná demokratická společnost zahrnuje nerozlučně elementy, kterým se říká etnické – kultura, jazyk, společná minulost, povědomí o sdílení této kultury a paměti – a občanský princip, dle kterého jsou jedinci zároveň občany, a to přes své rozdílnosti a nerovnosti (...). Nebylo by tedy vhodnější přemýšlet a hodnotit jednotlivé případy výzkumem institucí, které upřednostňují buď první či druhý přístup, než činit rozdíl mezi „etnickým a občanským“, tedy kategoriemi, které byly zdůrazňovány teorií konstitučního patriotismu?*“ (SCHNAPPER, Dominique 2000, s. 259-260)

b) Vztah mezi koncepcí národa a nabýváním státního občanství

Již bylo naznačeno, že někteří autoři vyslovují názor, že „*právo státního občanství (nationalité), které definuje právní spojení mezi jedincem a státem (...), je ve skutečnosti překladem koncepce národa na úrovni konkrétních realit.*“ (SCHNAPPER, Dominique, 1991, s. 51) Z této afirmace by se logickou argumentací dalo vyvodit, že existuje přímá vazba mezi občanským pojetím národa a *ius soli* a mezi „etnickou koncepcí“ a *ius sanguinis*. Tato interpretace je však stejně problematická, jako výše uvedená „protikladová“ rozdílnost mezi francouzskou a německou koncepcí národa, neboť není zcela evidentní.

Je pravda, že například Patrick Weil připomíná, že francouzský model národa je pojímán jako občanský, otevřený integraci imigrantů a jejich dětí díky právu *ius soli*. A zároveň poznamenává, že německé pojetí národa je chápáno jako etnické a založené především na *ius sanguinis*. Zároveň však, na rozdíl od D. Schnapperové, upozorňuje, že „*právo státního občanství není odrazem koncepce národa.*“ (WEIL, Patrick, 2004b, s. 18) Tento závěr se zdá být opodstatněnější, a to především ze dvou hlavních důvodů. Za prvé jsme mohli vidět, že před rokem 1804 a po roce 1889 bylo francouzské právo v oblasti, o které je zde řeč, založené především na *ius soli*. Avšak ve francouzském kontextu se právní předpisy často měnily, neboť „*od revoluce Francie změnila své právo tolikrát jako žádný jiný národ a politika státního občanství byla předmětem neustálých politických a právních střetů.*“ (Weil 2004b: 15) Pro současné chápání nationalité je tak důležité, že současné francouzské právo v oblasti státního občanství vychází z tradice založené na určité rovnováze mezi *ius soli* a *ius sanguinis*. (SITEK, Pavel a Catherine, WIHTOL de WENDEN, 2007)

Za druhé, francouzské právo často reagovalo na kontext. Ten byl ve velké míře závislý na otázkách, které vyvstávaly z přítomnosti přistěhovalců či jejich potomků na území Francie. Nebo, a možná snad především, v závislosti na politických výzvách toho kterého období, které vedly k zisku většího politického kapitálu. Právo nabývání státního občanství tak bylo diskutováno a upravováno v závislosti na okolnostech. Docházelo ke změnám, které měly tendenci vychylovat dobovou koncepci od *ius soli* směrem k *ius sanguinis* nebo naopak. Přičemž nacionalité byla vnímána jako nástroj pro řešení různých situací. V tomto smyslu lze vyslovit názor, že nové zákony více reagovaly na celkový kontext a méně braly v úvahu spojení *občanský národ - ius soli*.

Závěrem této části lze tedy společně s D. Schnapperovou za prvé říci, že francouzské instituce, v závislosti na francouzských hodnotách a tradici revolučního republikánského universalismu, dávají přednost občanskému pojetí národa. Za druhé můžeme vyjádřit názor, že tyto základní hodnoty a tradice mají jistý vliv na problematiku imigrace, neboť vytyčily určitý rámec pro přístup v jejím řešení. Ale například vztah mezi pojetím národa a právem nabývání státního občanství není ve Francii na sobě závislý tolik jako imigrace a celkový kontext vývoje francouzské společnosti nebo francouzské politické scény. Z toho za třetí vyplývá, že při analýze francouzského státního občanství je důležité zaměřit pozornost na společensko-politický kontext, na vývoj francouzské společnosti v čase a politické výzvy toho kterého období, než vycházet ze spojení „*občanský národ-ius soli*“.

2.4 Národní identita

a) Historická perspektiva

Ivo Budil vnímá francouzskou *národní identitu* jako kombinaci „(...) *patriotismu a republikanismu, které společně s hodnotami karteziánství, osvícenství, etatismu, centralismu a antiklerikalismu vytvářejí základy francouzské národní identity* (...)“ (Budil 2003: 41) S touto definicí lze naprosto souhlasit. Tato perspektiva nicméně postrádá velmi důležitý rozměr slovního spojení „*l'identité nationale*“ ve francouzském kontextu, a to, že jde o velmi zpolitizovaný pojem, který se často objevuje v souvislosti s imigračními otázkami. Tuto skutečnost zhodnocuje Gérard Noiriel, který zastává názor, že národní identita byla na politické úrovni používána především „*pro stigmatizaci imigrantů při vytváření hranice mezi „my a oni*“, a proto tvrdí, že neexistuje žádná „objektivní“ definice slovního spojení národní identita. (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 7-10)

Tento francouzský historik tvrdí, že se pojem národní identita objevil ve francouzském politickém slovníku v 70. letech minulého století. Dále však také ukazuje, že v době, kdy se toto spojení nepoužívalo, existovaly jiné výrazy pro vystihnouti stejné myšlenky, jako například osobnost (*personnalité*), duše (*âme*) či národní charakter (*caractère national*). (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 10) Noiriel sleduje myšlenku národní identity od

Francouzské revoluce do 2. světové války, a to v perspektivě „*konkurenčních bojů, které stavěly do opozice jedince, z nichž každý mluvil ve jménu svého národa v procesu identifikace*“. (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 14) Dle Noiriela se po 2. světové válce upouštělo v Evropě od xenofobních a antisemitských diskursů, a proto se vytváření hranice mezi „my a oni“ přesunulo z Evropy na jiné kontinenty směrem do (bývalých) kolonií, aby se vrátilo v 80. letech 20. století. Právě v 80. letech totiž došlo k velkému zpolitizování národní identity, neboť se stala zásadním argumentem pravicových a především krajně pravicových diskursů, které ve stejném období zaznamenaly ve Francii velký ohlas. (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 47-57)

Noiriel se domnívá, že spojení národní identity se společně s krajně pravicovými diskursy, dostalo do francouzského veřejného prostoru především díky médiím. Ta umožnila i rychlé pronikání krajně pravicových názorů do politických postojů některých skupin francouzského obyvatelstva. Z tohoto důvodu věnuje Noiriel ve svých nedávných pracích (NOIRIEL, Gérard, 2007a,b) značnou pozornost sdělovacím prostředkům. Historik soudí, že především v závislosti na způsobu jakým média prezentovala informace, ve kterých se objevovalo téma „my a oni“, došlo ke vzniku nového stereotypu toho „druhého“, a to spojením mezi přistěhovalcem a mladým člověkem. Ten „druhý“ byl tudíž reprezentován jedincem, mladým imigrantem, mezi jehož charakteristiky se dále zařadil původ (Arab) a náboženské vyznání (islám). Podle Noiriela začalo televizní zpravodajství z ekonomických důvodů, tedy kvůli vysoké sledovanosti, upřednostňovat násilí a smrt, bezpečnostní otázky a také vysílání, která ukazovala Francouzům kolektivní „my“. Jako zdroje informací tohoto rázu byly použity konflikty na Blízkém východě a delikvence mladých lidí z francouzských předměstí. Do nastíněného informačního schématu se pak hodily i krajně pravicové názory. (Noiriel 2007a: 58-60) Tyto trendy ve zprostředkování informací a vytváření určitých stereotypů pak Noiriel zkoumá v souvislosti s proměnami politických diskursů. Především upozorňuje, že se politici stávali stále více závislí na médiích, což dokládá názorem, že v průběhu posledních 20 let se „demokracie stran“ stala „demokracií veřejného mínění“ (*démocratie du public*). (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 63)

Domnívám se, že Noiriel tímto postupem ukazuje, do jaké míry politické elity kalkulovaly s obecně platnými názory, aby získaly náklonnost francouzských voličů. Při podobném postupu uvažování nemohl Noiriel obejít důležitost politické strany, která velmi obratně dokázala na tento kontext zareagovat a využít jej pro získání hlasů některých francouzských voličů: Národní frontu pravicového extrémisty Jean-Marie Le Pena, která se nejvíce podílela na zpolitizování výrazu národní identity. Noiriel míní, že program této strany přímo navázal na klasickou nacionalistickou rétoriku: migrační proudy jsou nebezpečím pro národní identitu. Le Pen pak zaměřil pozornost na muslimy ze severní Afriky či jejich potomky. Tím dále rozvinul a zdůraznil hranici mezi „my“ Evropané a „oni“ muslimové. (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 68)

Od 80. let se politici z tradičních politických stran báli k tématu národní identity vyjadřovat, neboť se chtěli odlišit od diskursů lepenistů. Přesto Noiriel upozorňuje,

že levice a pravice uchopila toto téma jiným způsobem. Socialistická strana se například vyjadřovala k tomuto tématu prostřednictvím „integračních problémů mladých lidí se-veroafrického původu“. (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 70) Na pravé straně politického spektra pak Noiriel zaměřuje pozornost na rétoriku Nicolase Sarkozyho, která byla pronášena v průběhu volební kampaně před prezidentskými volbami v roce 2007. Analýzu Sarkozyho projevů se historik za prvé pokouší ukázat, že současný prezident Francouzské republiky navázal na 20 let staré diskursy o národní identitě, které se blíží rétorice Národní fronty. Jako strategie k zisku hlasů voličů posloužilo řešení imigračních otázek přes národní identitu. (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 82) Za druhé, Noiriel ze Sarkozyho rétoriky o národní identitě vyzdvihuje národně-bezpečnostní hledisko. Tedy pohled, který staví národní identitu do opozice s tím, co je nebezpečné. Dle Noiriela „*Sarkozy v tomto bodě propojil imigraci s národní identitou*“ (NOIRIEL, Gérard, 2007, s. 92), neboť nebezpečí je v jeho rétorice zosobněno ilegálním přistěhovalcem, který je stavěn do opozice prostřednictvím různých negativ, která jsou opakem „Francouzů“. Nebezpečný je ten, „*kdo nemluví ani nepíše národním jazykem, nerespektuje zákony ani hodnoty republiky, který se nesnaží integrovat*“. (NOIRIEL, Gérard, 2007a, s. 93)

b) Současné významy: politický náhled

Co je to národní identita?

Pro detailnější přiblížení politického náhledu na analyzovaný výraz využijeme rozhovor s Maximem Tandonnetem (SITEK, Pavel a Maxime, TANDONNET, 2006). V době, kdy byl rozhovor realizován, spolupracoval M. Tandonnet s N. Sarkozym na ministerstvu vnitra, kde se ve velké míře podílel na vzniku zákona o imigraci z léta 2006. Po zvolení N. Sarkozyho prezidentem republiky se Tandonnet stal poradcem prezidenta v otázkách imigrace a integrace.

Sitek:

Co je to francouzská nebo národní identita?

Tandonnet:

Když hovoříme o identitě Francie, tak to je téma, které bylo hodně rozváděno Front National či jinými krajně pravicovými stranami, a tím bylo dost monopolizováno. Avšak toto téma představuje velmi závažnou otázku. Myslím, že mluvit o ní, je samozřejmě opodstatněné a máme na to právo.

Co je to tedy francouzská identita? Za prvé to není rasa. To, že jsme bílí, ještě neznamená, že jsme Francouzi. Francouzi původem z Afriky, tedy černá část populace, jsou Francouzi na sto procent jako jakýkoliv jiný Francouz. Takže být Francouzem není rasa. Za druhé to není náboženství. Je pravda, že z historického hlediska je nutné akceptovat skutečnosti, fakta. Francouzská historie je úzce spojena s katolickým náboženstvím. Ale je také vázána na historii, protestantismus tedy protestantské náboženství, na judaismus. Takže Francie není náboženství,

i když je z historického a demografického hlediska na náboženství vázána. Ale Francie není ani náboženství. Není to tedy rasa, není to náboženství. Takže co je to být Francouz? Je to především vyjadřovat se ve francouzštině, v národním jazyce. To je první kritérium. Být Francouz znamená respektovat určité hodnoty, které nazýváme republikánské. Což jsou hodnoty Francie od pradávna, byť v té době ještě Francie republikou nebyla. Respekt k druhému, tolerance druhého, respektování rovnosti žen, které ne vždy byly respektovány, ale dnes jsou jednou z platných hodnot. To jsou hodnoty, které nejsou samozřejmě jen francouzské, protože Francie není v tomto ohledu izolována. Ale jsou to hodnoty, které patří do evropského či západního dědictví. Další republikánské principy jsou osobní svoboda, svoboda tisku, svoboda projevu, které se formovaly v průběhu času. Samozřejmě nejlépe odráží hodnoty republiky deklarace práv člověka a občana z roku 1789. To je vlastně harmonický katalog odkazující na republikánskou tradici ve Francii, který byl později převzatý různými republikami. A konečně, být Francouzem znamená mít pocit sounáležitosti s francouzským národem, být solidární vůči němu, vůči ostatním. To znamená, že pokud je nutná pomoc, tak je nutné ji poskytnout. Takže být Francouz znamená především tyto tři zmiňované celky. (SITEK, Pavel a Maxime, TANDONNET, 2006)

Názory M. Tandonneta vystihují postoj administrativy N. Sarkozyho. Odmítá, že by téma národní identity bylo určitým tabu francouzské politické scény, ke které by se mohli vyjadřovat jen pravíci extrémisté. Zároveň se pokouší vymezit národní identitu prostřednictvím opaků. Tedy prostřednictvím toho, co francouzská identita není. Vyslovuje názor, že národní identita není rasa ani náboženství. Poté přistupuje k vymezení národní identity prostřednictvím tří základních kritérií. Národní identita je dle Tandonneta představována jazykem, republikánskými hodnotami a pocitem sounáležitosti s francouzským národem. Tandonnet tedy ve skutečnosti vystihuje národní identitu v souladu s Budilovými slovy, kdy se zmiňuje o republikánských hodnotách, patriotismu a antiklerikalismu, přičemž dodává další kritérium, tedy jazyk. Tento pohled však nereflktuje kontext, ve kterém je národní identita používána ve veřejném prostoru, o němž hovoří Gérard Noiriel.

Z řečeného vyplývá první důležitý bod pro náš níže uváděný pohled na toto slovní spojení: v náhledu na národní identitu je ve francouzském kontextu nutné rozlišit dvě úrovně. Za prvé „objektivní“ pohled, který zhodnotí základní francouzské hodnoty, a za druhé národní identitu jako politický argument, který se úzce váže na imigrační otázky.

– Politický náhled na vztah mezi národní identitou a imigrací

Sitek:

Jak se imigrace dotýká národní identity?

Tandonnet:

Jak se imigrace dotýká národní identity? Základní otázkou je, do jaké míry se tisíce nově příchozích lidí roztaví v rámci následujících tří pilířů francouzské identity. Je jasné, že každý rok vidíme velké množství nově příchozích lidí, kteří se rychle duchem a asimilací k těmto třem pilířům přibližují a lehce si osvojují francouzský jazyk. Pak jsou tací, kteří s podobným postupem mají velké problémy. A tato „neasimilace“ se přenáší z generace na generaci. A tak například někteří imigranti, kteří přišli již v šedesátých letech, nedostáli zmiňovaných hodnot Francie, respektu druhým, tolerance, pocitu sounáležitosti s národem a ani jejich děti nedokážou těchto hodnot dosáhnout. A nestačí jen říci: Francie je má vlast, takže žádám, abych byl uznáván jako ostatní. Tak to vlastně vůbec není. Nebo dále nestačí jen říci, že miluji Francii. Lásko, to nejsou jen prohlášení, že. To je důkaz. Konkrétní projevy připoutání, identifikaci se zemí. U velkého množství imigrantů je právě toto velký problém. Jsou i tací, kteří naprosto odmítají tento model a uchylují se ke komunitarismu, kteří mají chování úplně odlišné od této tradice, páchají násilí vůči ženám, násilí na dětech, odhazují vše, co představuje Francii, tedy i policii například, která je součástí republikánské tradice, ztělesnění zákona. A někteří lidé odmítají policii, aby vstoupila do jejich čtvrti. Já to považuji za naprosté odmítnutí národa, Francie a celého francouzského státu. Takže to je asi to co bych vám mohl říci k těmto lidem. Imigrace jde ruku v ruce s francouzskou identitou za předpokladu, že lidé si vyberou možnost se integrovat. Na druhou stranu imigrace představuje pro francouzskou identitu velký problém, popírá ji, pokud dochází k ne-asimilaci a ne-integraci. (SITEK, Pavel a Maxime, TANDONNET, 2006)

Na vztah mezi národní identitou a imigrací Tandonnet nahlíží jako na problematický, pokud nedochází k integraci přistěhovalců do francouzské společnosti, tedy pokud nově příchozí nepřijímají základní hodnoty Francouzské republiky⁶. Dle Tandonneta imigrace negativně ovlivňuje národní identitu v případě, že nedochází k integraci. Důležitější je však skutečnost, že odpovědnost za „ne-integraci“ přičítá především přistěhovalcům a tyto „neintegrované“ jedince je pak nutné považovat za nebezpečné.

Z výkladu o národní identitě vyplývá následující:

- Národní identita je na politické úrovni v průběhu posledních 20 let vázána především na řešení otázek, které vyplývají z přítomnosti „toho druhého“ na francouzském území.
- Toto slovní spojení slouží především k vytváření hranice mezi „my a oni“. Zatímco krajně pravicové diskursy vytvářely tímto spojením hranici mezi Francouzi a Araby či

⁶ Jako příklad naprostého „odmítnutí“ národa Tandonnet vnímá „odmítnutí“ francouzské policie.

muslimy, N. Sarkozy tento stereotyp pozměnil: „tím druhým“ se stal nelegální přistěhovalc, který nemá vůli se integrovat. Avšak za takovým jedincem stále tušíme Severoafričana. Tento jedinec pak není Francouzem.

– Zároveň se můžeme domnívat, že národní identita podporuje představy o nebezpečí, které souvisí s příchodem přistěhovalců.

Z uvedených bodů plyne, že národní identitu ve francouzském kontextu je nutné vnímat jako účinný argument pro získání politického kapitálu.

2.5 Integrace⁷ à la française

Slovo *intégration* se ve francouzském veřejném prostoru nepoužívá dlouho. V průběhu času se objevovala také slova jako asimilace (*assimilation*), zařazení, začlenění (*insertion*) nebo akulturace (*acculturation*), jejichž významy však byly zdiskreditovány. Slovo *intégration* bylo bráno jako méně hanlivé, méně pejorativní. (SCHNAPPER, Dominique, 2007) Socioložka D. Schnapperová dále zastává názor, že „ve Francii se přistupuje k integraci populací původem odjinud prostřednictvím individuálního občanství a odmítáním existence různých zvláštních komunit ve veřejném prostoru“. (SCHNAPPER, Dominique, 2007, s. 50) Zároveň poukazuje na skutečnost, že politika integrace vedená prostřednictvím občanství a profesních praxí je v souladu s posláním demokratické společnosti. (SCHNAPPER, Dominique, 2007)

Dle Schnapperové je také důležité se soustředit na způsoby aplikace. „*Republikánský model*“ integrace, který zajišťuje stejnou účast všech na kolektivním životě, může být úspěšný jen za předpokladu, že je skutečně respektován a nestává se z něj jen prázdné spojení bez odkazu na sociální realitu.“ (SCHNAPPER, Dominique, 2006, s. 774) Tento náhled je nutné vnímat jako kritiku politických elit, veřejných institucí a médií, neboť slovo *intégration* se ve francouzském kontextu do jisté míry opravdu stalo prázdným výrazem. Tato skutečnost se dá vyvodit i z toho, že se stále častěji používá spojení „žít spolu“ (*vivre ensemble*).

– Příklady politického náhledu

Z rozhovoru s M. Tandonnetem vyplývá, že francouzský model integrace přistěhovalců do společnosti není založen na komunitarismu, ale na přijímání základních francouzských hodnot, které umožňují začlenění do společnosti. Tyto hodnoty by pak měly zajistit i respektování státu. (SITEK, Pavel a Maxime, TANDONNET, 2006) Podle slov francouzského politika Françoise Fillona, který zastával například funkce ministra sociálních věcí, ministra školství a v současnosti je francouzským premiérem, je francouzský systém integrace

7) Ve významu integrace přistěhovalců do společnosti.

v rozporu s teorií Samuela Huntingtona o střetu civilizací⁸: „*Integrace se radikálním způsobem staví proti tezi střetu civilizací (...). Integrace, to je politický projekt proti tomuto střetu*“. (François Fillon: <http://www.social.gouv.fr>) V politickém náhledu je tedy obhajována idea, která brání vzniku oddělených komunit, mezi kterými by mohlo docházet ke střetům v závislosti na kulturní rozdílnosti.

Důvody, proč u některých skupin obyvatelstva nedochází k integraci a k problémům s identitou, shrnuje M. Tandonnet následujícím způsobem, v rámci odpovědi na následující otázku:

Sitek:

Proč podle vás existují u „mladých Francouzů s vazbou na imigraci“ problémy s identitou?

Tandonnet:

Na tuto otázku Vám nemůžu odpovédět já. Ale existují asi dvě odpovědi. Nejprve jsou tedy ti mladí lidé, jejichž rodiče přišli do Francie v šedesátých letech a měli opravdovou práci, především v automobilovém průmyslu. Jejich rodiče pak ovšem byli velmi zasaženi nezaměstnaností a došlo k fenoménu jakéhosi pocitu vyloučení, protože měli obraz vlastních rodičů vyloučených nezaměstnaností. Vyrůstali také v místech, kterým se říká ghetta, vystavěných mimo města pro ubytování imigrantů v domnění, že odjedou zpět do své země, což se pak vůbec nestalo. Tato sídliště se změnila v ghetta a tito mladí lidé vlastně vyrůstali v těchto místech a pak ztratili veškerý kontakt, veškeré hodnoty své původní země, které mohly také přispět k jejich integraci ve Francii. Tito lidé se poté často objevili na ulici, mimo školní výchovu, často v náručí delikvence, v mafích, které obchodují s drogami, a to jsou důvody, proč se ocitli mimo francouzskou společnost. K tomuto prvnímu fenoménu mladých lidí ze šedesátých let se přidali imigranti z let osmdesátých a devadesátých a dokonce i z let po roce 2000, kteří přicházejí rovnou z afrického kontinentu, bez práce, vzdělání. A tito se také ocitli v dramatické situaci vyloučení. Tyto dva fenomény se spojily a vyvolaly revolty, jichž jsme v současnosti svědky. (SITEK, Pavel a Maxime, TANDONNET, 2006)

V této Tandonnetově výpovědi jsou patrné názory některých předních francouzských vědců. Jde především o to, že Tandonnet jako hlavní důvody vyloučení ze společnosti vnímá sociální problémy (například nezaměstnanost, kriminalitu atd.) a život na „předměstí“, tedy ve vyloučených lokalitách. Tento náhled však ve veřejných diskurzech často

8) Je patrné, že jde o převzetí vědecké argumentace. Je však možné, že toto politické uchopení a interpretace Huntingtonovy argumentační linie (HUNTINGTON, Samuel 2001) se zcela liší od původního Huntingtonova pohledu na věc.

zaniká, neboť, jak podotýká Schnapperová, na úrovni veřejných diskursů jsou sociální problémy některých vrstev obyvatelstva interpretovány v „etnické“ či „rasové“ terminologii⁹. (SCHNAPPER, Dominique, 2006, s. 770-774)

V Tandonnetově svědectví je dále patrná i velmi důležitá myšlenka *původu*. Jinak řečeno: myšlenka udržení a respektu jinakosti nově příchozích: *„Tato sídliště se změnila v ghetta a tito mladí lidé vlastně vyrůstali v těchto místech a pak ztratili veškerý kontakt, veškeré hodnoty své původní země, které mohly také přispět k jejich integraci ve Francii.“* Aby bylo možné vysvětlit tuto citaci, bude následující výklad věnován právě myšlence *původu*, která je důležitou součástí politického náhledu na integraci.

V politickém náhledu na integraci by přistěhovalci měli být stále připoutáni ke své „národní či etnické“ kultuře. Zároveň ale politické tradice společnosti, která je přijala, by měla ovlivňovat jejich účast na občanském a ekonomickém životě. Podle této republikánské tradice má být státní moc vykonávána bez ohledu na národnost. (Politický náhled na integraci: <http://www.archives.premierministre.gouv.fr>)

Domnívám se, že tento aspekt politického náhledu na integraci závisí na dvou skutečnostech. Za prvé z výkladu o francouzském pojetí občanství vyplývá, že existuje opozice mezi soukromými specifickými občana a jeho specifickými jako jedince, který má možnost se účastnit na chodu státu. Za druhé byla myšlenka *původu* podněcována především s ohledem na možný návrat přistěhovalců do rodné vlasti v době, kdy velké procento přistěhovalců tvořila pozvaná pracovní síla. Toto konstatování vyplývá z citace Patricka Weila, který tvrdí, že *„Francie umožňuje upřednostňovat udržování vztahů ke kultuře země, odkud imigrant přichází na úkor integrace do společnosti, neboť by to mohlo ulehčit možný návrat do země původu imigranta.“* (WEIL, Patrick, 2004, s. 370) Sledujeme-li význam této citace, je patné, že se myšlenka *původu* zdůrazňovaná v oficiálních politických diskurzech objevila z nutnosti.

Z těchto závěrů je možné vyvodit kritiku jedné ze zásadních myšlenek francouzského modelu integrace člověka do společnosti: ve skutečnosti by v procesu integrace ve francouzském kontextu mělo docházet k tomu, že by se přistěhovalce měl zařadit do společnosti se všemi svými odlišnostmi (ty jsou však vytlačeny do soukromí), zároveň by měl přijmout francouzské základní hodnoty a podílet se na chodu francouzské společnosti. Lze říci, že na úrovni teorie má tento politický náhled svá opodstatnění, která vyplývají z republikánských hodnot, jako jsou, slovy M. Tandonneta, svoboda, respekt a tolerance k druhému. Avšak v praxi ji můžeme označit za slabý bod a nikoli za zdůrazňovanou přednost, neboť tento náhled vyvolává řadu otázek.

V závislosti na výše uvedených poznátcích charakterizují hlavní zásady republikánského modelu integrace následujícím způsobem: domnívám se, že v rámci

9) Tento úhel pohledu je nutné vnímat jako kritiku konceptu rasy, který je zatížen ideologií „nerovnosti“ či předurčení „ras“ k určitému osudu ve společnosti.

politického náhledu na integraci ve Francii je kladen důraz především na republikánské hodnoty a na myšlenku „původu“. Tato myšlenka představuje hlavní problematickou součást, která je ve velké míře dána i podmínkami a okolnostmi, ze kterých vzešla. Například ve vztahu k přistěhovalcům z Alžírsko a jejich potomkům vyvolává „původ“ důležité otázky: *Jak velký prostor je v prožívání imigrantů možné dát etnickému původu? Jsem v prvé řadě Francouz nebo Alžířan? Mohu si udržovat své zvyky, náboženství, kořeny? Ale do jaké míry to Francouzská republika dovolí? A dále, do jaké míry je možné respektovat kulturní rozdílnost, aby došlo k integraci a ne k uvíznutí mimo společnost či k rozdělení identit?* Podle mého názoru je hranice mezi povoleným a zakázaným hlavním úskalím celého konceptu.

Z řečeného vyvozují, že přistěhovalci či jejich potomci mají jistě v procesu integrace svou míru odpovědnosti. Zároveň je však nutné vidět, že francouzský integrační systém má svou slabinu, a to myšlenku původu, která může integraci do společnosti vytvářet překážky prostřednictvím hranice mezi Francouzi a Francouzi určitého původu, což je *de facto* v rozporu s asimilačním modelem integrace, který je s Francií často spojován: *„V asimilačním modelu, jehož prototypem je Francie, jsou přistěhovalci přijímáni jako stálí a rovnoprávní členové společnosti za podmínky, že se asimilují do dominantních kulturních vzorců a učiní z příslušnosti k občanskému národu jedinou politicky a veřejně relevantní formu své kolektivní příslušnosti.“* (BARŠA, Pavel a Andrea BARŠOVÁ, 2005, s. 36)

3. ZÁVĚR

V rámci tohoto článku jsem se pokusil poukázat na problematičnost vybraných termínů, které jsou v oblasti imigračních otázek používány zcela běžně, a to způsobem, který vytváří dojem, že každý, kdo vybrané pojmy používá, zcela přesně ví, co znamenají. V závislosti na předcházejícím výkladu však lze říci, že pojmy jako cizinec, imigrant, občanství, státní občanství, integrace či (národní) identita jsou svou povahou velmi problematické a je nutné je používat s velkou opatrností, nebo je „naplnit“ významem, se kterým k danému termínu každý vědec přistupuje. Podle mého názoru, při zhodnocení vědeckých poznatků a terénní zkušenosti, se lze v rámci výzkumu imigračních otázek ve francouzském kontextu, přiklonit k následujícím závěrům:

- Termín cizinec označuje právní kategorii a jako takový by měl být používán.
- Termín imigrant označuje kategorii, která je sice často vnímána jako synonymum k pojmu cizinec, nicméně existuje mezi nimi zásadní rozdíl. Termín imigrant je spíše vázán na používání na úrovni administrativních textů, politicko-mediálních diskursů a každodenní žité reality.
- Termín občanství, ve francouzské terminologii **citoyenneté**, vystihuje občanská práva a povinnosti jednotlivce pro účast na veřejném životě. **Citoyenneté** je v úzkém vztahu k Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789. Francouzské hodnoty pak definují francouzského občana jako jedince, který je nucen ponechat své kulturní rozdílnosti stranou.

Z předcházejících vět by mělo být patrné, že *citoyenneté* ve francouzském kontextu **ne**-vymezuje hranici mezi tím, kdo je Francouz a kdo je cizinec. *Citoyenneté* pokrývá vztah jedince k veřejnému prostoru, vymezuje hranici mezi veřejným a soukromým a umožňuje francouzským občanům podílet se na politickém chodu státu. **Nationalité** sémanticky pokrývá nejen kolektivní identitu, ale především právní postupy, jak se cizinec může stát Francouzem, tedy státní občanství. *Nationalité* tak obsahuje dvě myšlenky: myšlenku právně kodifikované příslušnosti ke státu a myšlenku pocitu sounáležitosti s národem. Tento druhý význam byl však v kontextu druhé poloviny 20. století zatlačován do pozadí, a tak *nationalité* v současnosti vystihuje především právní realitu. To znamená, že pro překlad *nationalité* jako právního termínu je nutné použít spojení *státní občanství*. Pro překlad termínu *nationalité* na úrovni druhé je nutné použít slovo *národnost*.

– Národní identita představuje ve francouzském kontextu slovní spojení sloužící především k vytváření hranice mezi „my a oni“. Diskursy o národní identitě podporují představy o nebezpečí, které souvisí s příchodem přistěhovalců. Jde tedy o účinný argument pro získání politického kapitálu.

– Ve Francii se přistupuje k integraci přistěhovalců prostřednictvím individuálního občanství a odmítnutím existence komunit ve veřejném prostoru. Ve skutečnosti jde o integraci prostřednictvím občanství a profesních praxí, což by mělo zajistit participaci všech na kolektivním životě. Francie by podle některých měla být prototypem asimilačního modelu, kde je možná jediná veřejná forma kolektivní příslušnosti. Zároveň je však nutné vidět, že francouzský integrační systém je úzce spjat i s myšlenkou původu, která je dle mého názoru v rozporu s modelem, který je v závislosti na svých charakteristikách nazýván asimilačním modelem integrace.

Bibliografie

1. Primární zdroje

Nepublikované rozhovory s francouzskými vědci a osobami činnými ve francouzském veřejném prostoru
SITEK, Pavel – WIHTOL de WENDEN, Catherine: 17. 10. 2007, Paříž.
SITEK, Pavel – TANDONNET, Maxime: 28. 11. 2006, Paříž.

2. Sekundární zdroje:

2.1 Knihy

AMIRI, Linda – STORA, Benjamin (2007): Les politiques de l'immigration en France du début du XXe siècle à nos jours. in: Stora, Benjamin – Temime, Émile (dir.): 2007 Immigrations. L'immigration en France au XXe siècle, s. 157-182. Paris: Hachette.
BARŠOVÁ, Andrea – BARŠA, Pavel (2005): Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Masarykova univerzita.
BOURDIEU, Pierre (2001): Langage et pouvoir symbolique. Paris: Fayard.
BUDIL, Ivo T. (2003): Mýtus, jazyk a kulturní antropologie. Praha: Triton.
HUNTINGTON, Samuel P. (2001): Střet civilizací. Praha: Rybka Publishers.
LEVEAU, Rémy – WIHTOL de WENDEN, Catherine – Mohsen-Finan, Khadija, (ed.) (2003) De la citoyenneté locale. Paris: IFRI.
NOIRIEL, Gérard (2011): Úvod do sociohistorie. Praha: Slon.

- NOIRIEL, Gérard (2007a): A quoi sert „l'identité nationale“. Marseille: Agone.
- NOIRIEL, Gérard (2007b): Immigration, antisémitisme et racisme en France (XIXe-XXe siècle). Discours publics, humiliation privées. Paris: Fayard.
- NOIRIEL, Gérard (2006): Introduction à la socio-histoire. Paris: La Découverte.
- NOIRIEL, Gérard (2001): État, nation et immigration. Mesnil-sur-l'Estrée: Folio.
- NOIRIEL, Gérard (1994): La nationalité au miroir des mots. in: Falga, Bernard – Wihtol de Wenden, Catherine – Leggewie, Clause, ed., Au miroir de l'autre. De l'immigration à l'intégration en France et en Allemagne, s. 21-31. Paris: CERF.
- NOIRIEL, Gérard (1992): Population, immigration et identité nationale en France. Paris: Hachette.
- NOIRIEL, Gérard (1988): Le creuset français. Histoire de l'immigration XIXe-XXe siècles. Paris:Seuil.
- RÉMOND, René (1996): Le XXe siècle. De 1918 à 1995. Paris: Fayard.
- SCHNAPPER, Dominique (2007): – Qu'est-ce que l'intégration? Paris: Gallimard.
- SCHNAPPER, Dominique (2000): – Qu'est-ce que la citoyenneté? Paris: Gallimard.
- SCHNAPPER, Dominique (1998): La relation à l'Autre. Au coeur de la pensée sociologique. Paris: Gallimard.
- SCHNAPPER, Dominique (1994) La France de l'intégration. Sociologie de la nation en 1990. Paris: Gallimard.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka (2002): Úvod do současné politologie. Praha: Portál.
- TODOROV, Tzvetan (2004): Nous et les autres. La réflexion française sur la diversité humaine. Paris: Le Seuil.
- UHEREK, Zdeněk – BAZAC-BILLAUD, Laurent (dir.): 2000 – Slova města. Praha: CEFRES de Prague, s. 5-18. (Cahier du Cefres n° 18)
- WEIL, Patrick (2005a): La République et sa diversité. Immigration, intégration, discriminations. Paris: Le Seuil.
- WEIL, Patrick - DUFOIX, Stéphane (2005b): L'esclavage, la colonisation, et après..., Paris: PUF.
- WEIL, Patrick (2004a): La France et ses étrangers. L'aventure d'une politique de l'immigration de 1938 à nos jours. Paris: Gallimard-Folio.
- WEIL, Patrick (2004b): Qu'est-ce qu'un Français? Paris: Gallimard-Folio.
- WIHTOL de WENDEN, Catherine: 2006a – Une logique de fermeture doublée de la question de l'intégration. In: Lequin, Yves, ed., Histoire des étrangers et de l'immigration en France, s. 461-500. Paris: Hachette
- WIHTOL de WENDEN, Catherine: 2006b - L'intégration des populations musulmanes en France, trente ans d'évolution. in: Arkoun, Mohammed (dir.): 2006 – *Histoire de l'Islam et des musulmans en France du Moyen Age à nos jours*. s. 800-821. Paris: Albin Michel.
- WIHTOL de WENDEN, Catherine (1996) – L'Autre au quotidien. In: Badie, Bertrand – Sadoun, Marc, ed., L'Autre: études réunies pour Alfred Grosser, s. 151-160. Paris: Presses de Sciences Po.
- WIHTOL de WENDEN, Catherine (1995a): France: les mirages de l'immigration zéro. In: Wihtol de Wenden, Catherine – de Tinguay, Anne, ed., L'Europe et toutes ses migrations, s. 57-71. Bruxelles: Éditions Complexe.
- WIHTOL de WENDEN, Catherine (1994): Le cas français. in: Falga, Bernard – Wihtol de Wenden, Catherine Leggewie, Clause (dir.): 1994 – Au miroir de l'autre. De l'immigration à l'intégration en France et en Allemagne. s. 41-59. Paris: Cerf.
- WIHTOL de WENDEN, Catherine (1992): L'immigration maghrébine entre une représentation figée du passé et une perception fantasmatique du présent. In: Basfao, Kacem-Henry, Jean-Robert, ed., Le Maghreb, L'Europe et La France. Paris: Editions du Centre national de la recherche scientifique.

2.2 Články

- NOIRIEL, Gérard (2005): Histoire de l'immigration en France. État des lieux, perspectives d'avenir. Hommes et Migrations 1255, č. mai-juin: 38-48.
- SCHNAPPER, Dominique (2006): L'échec du „modèle républicain“? Réflexion d'une sociologue. Les Annales 61, (4): 759-776.
- SITEK, Pavel (2008a) „Le discours postcolonial à la française“ vu comme „redescription métaphorique de la réalité“. Migrations Société 120, č. novembre-décembre: 173-192.
- SITEK, Pavel (2008b): Imigrační otázky ve Francii: metaforický přepis reality a francouzský postkoloniální diskurs. Akta Fakulty filozofické ZČU v Plzni, (5): 179-194.
- SITEK, Pavel (2006): K problematice imigračních otázek ve Francii. Český lid, Etnologický časopis 93, (4): 349-364.
- WIHTOL de WENDEN, Catherine (2008): Panorama mondial des flux migratoires. Dossier du présentation du colloque Le droit à la mobilité: nouvel horizon pour penser les migrations? (25. září 2008. SSAÉ Paris.)
- WIHTOL de WENDEN, Catherine (1995b): Le thème de l'immigration entre à l'université. Hommes et Migrations 1190, septembre: 6-15.

Internet

Definice cizince:

http://questions-contemporaines.histoireimmigration.fr/sommaire/les_mots/Qu_est_ce_qu_un_etran-ger.html (12. 12. 2007)

Definice přistěhovalce

http://www.hci.gouv.fr/article.php3?id_article=45&var_recherche=definition, (12. 12. 2007)

http://www.insee.fr/fr/nom_def_met/definitions/html/immigre.htm (12. 12. 2007)

François Fillon

http://www.social.gouv.fr/htm/actu/33_031208ff.htm (9. 10. 2004)

Francouzské referendum:

www.interieur.gouv.fr/rubriques/b/b3_elections/b31_actualites/index_html/ue12p.pdf (10. 5. 2005)

Informační portál o dění na francouzské politické scéně:

<http://www.france-politique.fr> (průběžně od 2007)

<http://www.france-politique.fr/election-presidentielle-2002.htm> (20. 12. 2007)

Národní fronta:

Jean-Marie Le Pen: http://www.frontnational.com/doc_bio.php (1. 12. 2008)

Marine Le Pen: <http://www.marinelepen.com/marine-biographie.html> (1. 5. 2009)

Politický náhled na integraci:

http://www.archives.premierministre.gouv.fr/jospin_version3/fr/ie4/contenu/27085.htm#2 (1. 10. 2004)